

10. Управление проектами в соответствии с ISO 21500 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://iso21500.ru>.

11. European Structural and Investment Funds [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ec.europa.eu>.

Надійшла до редколегії 17.10.2014 р.

УДК 351

Д. Е. ШАПОРЕНКО

ФОРМУВАННЯ УМОВ СТАНОВЛЕННЯ РИНКУ ПРАЦІ В РЕГІОНАЛЬНИХ ПРОГРАМАХ

Визначено програмно-цільовий підхід до соціально-економічної трансформації господарств регіону як одного з основних шляхів підвищення ефективності управління регіональними чинниками розвитку ринку праці.

Ключові слова: ринок праці, регіональні програми, соціально-економічний розвиток.

A targeted program approach to the socio-economic transformation of regional economies is defined as being one of the basic ways to improve the efficiency of managing regional factors of labor market development.

Key words: labor market, regional programs, socio-economic development.

Сучасна структура зайнятості в Київській області відображає структуру економіки, що склалася. Рішення про вибір тієї або іншої стратегії соціально-економічного розвитку і структурної перебудови господарства регіону спричинить і зміну початкової моделі зайнятості. Для ефективного вирішення гострих соціальних проблем регіону початкової моделі недостатньо. Потрібна модель середньострокова і перспективна та відповідні показники і нормативи тактичного і стратегічного розвитку. Це дозволить визначити пріоритети в напрямках розвитку господарства регіону, його базових галузей, ресурсах соціального руху регіону, поетапне інвестування коштів не лише для досягнення цілей “нижчого” – третього порядку, але і цілей другого порядку і головної мети.

Сьогодні, на жаль, усі сили і кошти спрямовані на потреби “нижчого порядку”, багато в чому відстрочені перспективні задачі в ім’я “виживання”, збереження мінімальних соціальних благ, часткової стабілізації, а не розвитку. Якщо ж орієнтуватися на цілі перспективного розвитку, то підхід має бути іншим. Для зниження соціальної напруженості в регіоні має бути розроблена не лише програма зайнятості. Вона повинна стати складовим елементом програми формування і розвитку ринку праці, у свою чергу, побудованої на

основі програми стабілізації і структурної перебудови господарства регіону.

Проблемам становлення ринку праці присвячено праці О. Бражко, Г. Завіновської, Е. Лібанової, Л. Лісогор, В. Скуратівського, І. Петрової, Н. Шульги, Ю. Шклярського [1–8] та ін. Однак потребують більш детального вивчення питання становлення ринку праці в регіональних програмах.

Мета статті – визначення програмно-цільового підходу до соціально-економічної трансформації господарств регіону як одного з основних шляхів підвищення ефективності управління регіональними чинниками розвитку ринку праці.

Головною особливістю структури українського господарства є його глибока деформація як результат спадку планово-директивної системи управління. Ця деформація проявляється, по-перше, у відсутності комплексності соціально-економічного розвитку регіонів, нерівномірності розвитку окремих галузей господарювання, які наочно проявляються у структурі внутрішнього національного продукту. По-друге, у великих відмінностях рівнів техніко-технологічної оснащеності різних галузей і рівнів економічного і соціального розвитку регіонів.

Оскільки у структурі господарства Київської області окремі галузі мають різну питому вагу за вкладом до місцевого бюджету, отже, цілепокладання соціально-економічної трансформації і структурної перебудови господарства регіону повинне враховувати не тільки особливості і стан його трудового потенціалу, але і вклад кожної галузі до бюджету.

Проте аналіз перших результатів структурних перетворень у господарстві Київської області свідчить про відсутність системного підходу в соціально-економічній трансформації його господарства. Достатньо зазначити, що в області, як і в Україні в цілому, дотепер немає програми структурної перебудови господарства регіонів, яка забезпечила б реалізацію загальнонаціональних і регіональних інтересів.

На підставі викладеного можна дійти висновку про необхідність розробки програми структурних перетворень кожної галузі господарства регіону. Йдеться не про розрізнені програми, а про програмно-цільовий підхід до соціально-економічної трансформації господарств регіону як одного з основних шляхів підвищення ефективності управління регіональними чинниками розвитку ринку праці, тобто основою намічених перетворень повинна стати програма структурної реформи економіки і соціальної сфери Київської області, реалізація якої дозволить створити оптимізоване, високоефективне господарство регіону, що забезпечує, з одного боку, ефективну зайнятість трудових ресурсів, з іншого – дає змогу випускати наукомістку, таку, що користується попитом, конкурентоспроможну продукцію на регіональному, державному і світовому ринках.

На нашу думку, програма соціально-економічної трансформації господарства Київської області повинна мати три великих блоки: I блок – загально регіональні програми, II блок – господарсько-галузеві програми і III блок – місцеві програми.

Розглянемо склад і цілі програм, що мають пряме відношення до об'єкта нашого дослідження – регіонального ринку праці.

Загально-регіональні програми мають бути спрямовані на вирішення територіальних проблем зайнятості, розвиток малого і середнього підприємництва, розвиток ринкової інфраструктури. Основними задачами першого блоку є формування і проведення регіональної політики в указаних сферах, створення сприятливого соціального середовища для населення і виробничо-економічної діяльності.

Господарсько-галузеві програми необхідно зорієнтувати на провідні галузі регіону: сільське господарство, промисловість, будівництво. Тут повинні розглядатися задачі відновлення і оновлення обробної і переробної промисловості, а також торгівлі і сфери послуг. Детально повинні опрацьовуватися програми стабілізації аграрного сектора області.

Місцеві програми повинні виходити з наявної специфіки міст і районів області.

Виходячи з принципу цілепокладання, визначимо цілі програм структурної реформи господарства Київської області. Головна мета полягає в забезпеченні досягнення рівня і умов життя, адекватних вкладу регіону у виробництво національного продукту на основі стабілізації соціально-політичної обстановки в регіоні, гармонізації інтересів країни і області, високоефективного використання трудових ресурсів і збалансованого розвитку економіки області в умовах багатокладної ринкової економіки.

1. Соціальна мета:

- задоволення матеріальних, соціально-побутових і культурних потреб усього населення Київської області, відповідно до вкладу регіону у виробництво національного продукту;

- досягнення рівня стандартів життєзабезпечення (рівень прибутку, забезпеченість роботою і житлом, культурне дозвілля і відпочинок), що гарантує відсутність масового безробіття;

- поліпшення криміногенної ситуації та загального соціального клімату в регіоні;

- створення ефективної системи соціального захисту уразливих груп населення (пенсіонери, студенти, багатодітні сім'ї, біженці);

- раціоналізація системи розселення і підвищення мобільності ринку праці на основі єдиної для регіону політики;

- підвищення кваліфікації і професійна перепідготовка трудових ресурсів регіону.

2. Виробничо-економічна мета:

- задоволення зовнішнього і внутрішнього платоспроможного попиту в продукції і послугах регіону, виробництво конкурентоспроможної продукції;

- диверсифікація структури господарства регіону у напрямі побудови переробних галузей і виробництв, альтернативних сфер зайнятості населення;

- розвиток інфраструктурних галузей;

- розвиток сільського господарства;
- розвиток будівництва;
- розвиток легкої і харчової промисловості;
- розвиток торгівлі й сфери послуг;
- розвиток соціально-культурної сфери;
- збереження традиційного сектору господарства як природної основи розвитку економіки і культури сіл і селищ регіону.

3. Екологічна мета:

- збереження природного комплексу регіону на рівні, який забезпечує нормальну життєдіяльність населення в умовах активних техногенних дій;
- удосконалення регіонального економічного механізму природокористування і охорони довкілля;
- створення системи фінансування природоохоронної діяльності;
- чіткий розподіл функцій управління у галузі природокористування і охорона довкілля між регіональним і муніципальним рівнями;
- розробка основ і впровадження в практику системи регіонального екологічного моніторингу, оновлення інвентаризації всіх джерел забруднення;
- поліпшення системи контрольно-інспекційного нагляду за всіма елементами природного середовища, створення природоохоронної прокуратури і поліції.

I. Загальнорегіональні програми

Головна мета: ефективне використання трудових ресурсів і забезпечення зайнятості населення на основі формування і розвитку регіонального ринку праці.

Програма “Зайнятість і формування ринку праці”. Головна мета: ефективне використання трудових ресурсів і забезпечення раціональної зайнятості населення Київської області. Ця програма має такі підпрограми: “Структура зайнятості”; “Безробіття, працевлаштування і перекваліфікація кадрів”; “Формування ринку праці”.

Програма “Соціально-економічна трансформація господарства регіону”. Головна мета: створення адекватних умов для розширення економічної самостійності території і розвитку ринкових механізмів господарства. Ця мета досягається шляхом розробки і реалізації таких підпрограм: “Приватизація”; “Малий бізнес”; “Механізми та інфраструктура ринку”.

Програма “Розвиток інфраструктури”. Головна мета: “задоволення потреб у послугах інфраструктурних галузей”. Підпрограми: “Транспорт”; “Зв’язок”; “Електроенергетика”.

Програма “Формування соціально-культурної сфери”. Головна мета: досягнення в регіоні середньо республіканського рівня забезпеченості населення послугами цієї сфери. Підпрограми: “Охорона здоров’я і рекреаційна сфера”; “Освіта”; “Наука”; “Культура і мистецтво”.

II. Господарсько-галузеві програми

Програма “Розвиток промисловості”. Підпрограма “Машинобудування і

конверсія оборонного комплексу”. Головна мета: на основі розвитку машинобудівного комплексу, проведення в ньому конверсійних перетворень максимально сприяти вдосконаленню діяльності базових галузей регіональної індустріальної системи і задоволенню внутрішнього і зовнішнього попиту в продукції машинобудування.

Підпрограма “Легка промисловість”. Головна мета: задоволення зовнішнього і внутрішнього попиту на продукцію легкої промисловості регіону.

Підпрограма “Харчова промисловість”. Головна мета: виробництво продуктів харчування, максимальне самозабезпечення ними всієї території області.

Програма “Будівельний комплекс регіону”. Головна мета: задоволення внутрішнього і зовнішнього попиту у виробничому і невиробничому будівництві.

Програма “Аграрний комплекс”. Головна мета: максимально високе задоволення потреб регіону в продуктах харчування на основі створення конкурентоспроможного сільськогосподарського виробництва.

Програма “Торгівля”. Головна мета: максимальне задоволення запитів споживачів регіону в товарах, що реалізуються через підприємства системи торгівлі в місцях їх проживання і трудової діяльності.

Програма “Сфера послуг”. Головна мета: максимальне задоволення запитів споживачів регіону у різноманітних послугах.

III. Місцеві програми

Головна мета: за рахунок здійснення раціональної спеціалізації та поділу праці в економіці регіону створити максимально сприятливі умови для життєдіяльності й соціального розвитку населення міст, районів і селищ.

Розглянемо детальніше програму “Зайнятість і формування ринку праці”. Якщо в умовах переходу до ринкової економіки по-новому ставиться проблема забезпечення раціональної зайнятості населення регіону, то задача формування ринку праці взагалі не мала аналогів у рамках колишньої господарської системи, заснованої на принципах централізованого планування і загальної зайнятості.

Політика зайнятості населення має формуватися за ринковими принципами з урахуванням таких чинників, як попит на робочу силу, її ціна, а не з абстрактною метою забезпечення загальної зайнятості і збереження робочих місць.

Жорстка фінансово-кредитна політика не може здійснюватися в умовах повної зайнятості, оскільки остання потребує максимальної концентрації спрямованих на споживання обмежених фінансових ресурсів і, відповідно, унеможливає “проїдання” капіталу. Високий рівень витрат на оплату праці ускладнює фінансове положення підприємств, стимулює неплатежі, призводить до появи застійного прихованого безробіття.

Як показує аналіз сучасної економічної ситуації в регіоні, можливості фінансової підтримки збиткових виробництв практично вичерпані, почалося масове вивільнення працівників.

Ідеологія програми в цілому на сучасному етапі полягає в тому, щоб створити різним верствам і групам населення можливість вибору варіантів адаптації до нових умов господарювання і життєдіяльності, застосування трудових навичок і використання свого потенціалу, виходячи в той же час із критеріїв економічної доцільності та ефективності використання трудових ресурсів. З точки зору як інтересів регіону, так і кожного з його жителів треба замінити пасивну політику допомоги безробітним, підтримки штучної зайнятості, що фактично маскує приховане безробіття, на активну дію на регіональний ринок праці, засновану на цілеспрямованій структуроформуючій політиці.

Для цього важливо розробити і впровадити механізми цілеспрямованої підтримки пріоритетних для регіону сфер трудової діяльності, самозайнятості населення, приватного бізнесу. Служби зайнятості в період виходу з кризи повинні сконцентрувати свої зусилля на організації суспільних робіт, мережі професійного перенавчання, пошуку і заповненні вакантних робочих місць, а не просто реєструвати безробітних і виплачувати їм допомогу. Ураховуючи специфіку регіону, який завжди відрізнявся високою працевадлишкістю, потрібно диференціювати політику зайнятості, пов'язати її з політикою стимулювання мобільності населення.

Зasadничими принципами реалізації регіональної програми зайнятості і формування ринку праці мають бути: чітка адресність рішень, що приймаються, прорахунок можливих варіантів їх наслідків (як економічних, так і соціальних), орієнтація на перспективу при базуванні на реаліях нинішньої ситуації.

Програма “Зайнятість і формування ринку праці Київської області” повинна базуватися на місцевих програмах зайнятості. Вона є ширшою за охоплюваною проблематикою, різноманітністю підходів, методів реалізації, будучи не просто відомчим документом, обов'язковим тільки для спеціалізованих державних служб і органів управління, а й елементом загальної економічної стратегії регіону у сфері трудових відносин, що входить в єдину програму розвитку структури і перебудови економіки та соціальної сфери Київської області.

Головною метою цієї програми є ефективне використання трудових ресурсів і забезпечення раціональної зайнятості населення області на основі ринкових відносин. Головна мета структурується на такі задачі:

- досягнення оптимального балансу між ефективним використанням робочої сили і підтримкою зайнятості на рівні, що унеможливує критично високе безробіття і руйнування кадрового потенціалу підприємств;
- адекватність структури зайнятості загальної концепції господарської структурної політики в регіоні поставленим перспективним задачам реформування пропорцій між галузями економіки;
- формування структури зайнятості за підприємствами і організаціями різних форм власності, підтримка самозайнятості населення, його підприємницької активності;

– взаємозв’язане вирішення проблем зайнятості, безробіття, працевлаштування і соціальних проблем.

Програмні цілі першого порядку конкретизуються комплексом часткових цілеустановок, відповідних різним аспектам забезпечення ефективного використання трудового потенціалу області й підтримки соціальної стабільності. Відповідно до останніх розробляються необхідні механізми, інструменти економічної політики, що становлять основу підпрограм або цільових проектів. Пропонується така внутрішня структура регіональної програми “Зайнятість і формування ринку праці”:

- підпрограма “Структура зайнятості”;
- підпрограма “Безробіття, працевлаштування і перекваліфікація кадрів”;
- підпрограма “Формування ринку праці”;
- підпрограма “Структура зайнятості” формує цілеустановки регіональної політики, виходячи із загальної концепції розвитку і структурної перебудови економіки регіону;

- підпрограма “Безробіття, працевлаштування і перекваліфікація кадрів” орієнтована на пом’якшення негативних процесів, які виникають у перехідний до ринку період, і тим самим забезпечує відносно безконфліктну реалізацію задач першої підпрограми;

- підпрограма “Формування ринку праці” покликана сформулювати механізми і умови для вирішення проблем зайнятості на ринкових принципах.

Реалізація всієї програми “Зайнятість і формування ринку праці” через здійснення названих підпрограм повинна створити передумови для соціально-економічної трансформації господарства регіону, що припускає стабільний і різноманітний за якісними характеристиками склад зайнятого населення, розвинену систему трудових відносин, можливості вдосконалення трудового потенціалу регіону.

Основна задача найближчої перспективи перехідного періоду – стримати скорочення технологічно і економічно доцільних і перспективних робочих місць, проводити селективну підтримку підприємств, діяльність яких сприяє прогресивним структурним зрушенням, зберегти чинну систему навчання і підготовки кваліфікованих кадрів (не допустити її розпаду). Політика у сфері зайнятості в цей період, в основному, пасивна, тобто переважають заходи захисного характеру відносно осіб, які вже залишилися без роботи, і заходи щодо підтримки рівня прибутків і споживання, що склався. Для цієї мети необхідно:

- приблизно оцінити “добровільну зайнятість”, тобто чисельність осіб, які не бажають працювати, а також які йдуть з ринку праці в неформальну зайнятість, що можливо зробити на основі одноразового обслідування, яке можуть провести органи статистики і служби зайнятості;

- визначити критерії допустимого рівня структурного безробіття – економічні та соціальні. Економічні критерії повинні орієнтуватися на

витрати за змістом безробітних і на фінансові можливості фонду зайнятості. За соціальними критеріями необхідно відстежувати, виходячи зі специфіки регіону, “чоловіче”, “молодіжне” безробіття, яке багате наслідками великого соціального напруження;

– важливо виявити не лише соціально-демографічний портрет безробітних (стать, вік), але і їх професійно-кваліфікаційний склад [2; 4; 7].

Для цього необхідно прорахувати, які галузі регіону роблять “найбільший вклад” у безробіття. Галузі ВПК вивільняють висококваліфіковану робочу силу порівняно з іншими.

У цілому, варіант зайнятості, розрахований на найближчу перспективу, повинен дати об’єктивну, детальнішу і реальнішу картину положення на ринку праці нині, привернути увагу до тих прихованих процесів на ринку праці, які показують диспропорції у сфері праці, забезпечити збереження і стабілізацію трудового потенціалу області.

II період має бути розрахований на середньострокову перспективу (5 років). У цей період здійснюється перехід від пасивної політики у сфері зайнятості й ринку праці до активної. У прерогативу такої політики входять інвестиції в “людський капітал” – витрати на організацію навчання і перенавчання кадрів. Фінансово-кредитна, податкова, розподільча та інвестиційна політика має бути спрямована на реорганізацію і стимулювання створення нових робочих місць та умов для переливання робочої сили.

Основна задача другого – середньострокового періоду – перейти на ту модель ринку праці, яка відповідає наміченій на середньострокову перспективу оптимізації господарської структури сфері. Зміна економічної структури Київської області повинна йти не лише шляхом ліквідації структури галузей, а її добудови, що склалася, раціональної диверсифікації виробництва. Відносно галузей спеціалізації стоїть задача скорочення розриву між потенціалом області і фактичним його використанням.

На III етапі – в довгостроковій перспективі (після 2020 р.) можна приступити до розв’язання задачі забезпечення кардинального підвищення продуктивності праці, яка відбиває не лише ефективність використання живої праці, але й виробництва в цілому. Для її істотного підйому потрібні передусім інвестиції. У довгостроковій перспективі фондові інвестиції та інвестиції в людський капітал дозволять здійснити великомасштабні зрушення в процесі переливання робочої сили з індустріального і аграрного секторів економіки у сферу послуг із відповідним скороченням частки зайнятих фізичною працею, особливо кваліфікованою.

Без істотного підвищення продуктивності праці неконструктивні заклики здійснювати структурну перебудову, неможливо створити необхідне число робочих місць у нових сферах докладання праці. Без капітальних вкладень, спрямованих на зростання фондоозброєності, не можна чекати істотних змін у свавілля тільності праці, потрібні певні співвідношення між продуктивністю праці і фондоозброєністю. Тому важливо проводити

об'єктивне порівняння допустимого зростання капітальних вкладень для досягнення прогнозованих темпів зростання продуктивності праці.

Слід зазначити, що спад продуктивності праці в нинішніх умовах – загроза ще серйозніша, що має триваліші негативні наслідки, ніж спад фізичного обсягу виробництва. Ліквідація високотехнологічних робочих місць, примітивізація праці, яка сьогодні часто відбувається, підривають засади формування сучасних технологічних устроїв.

Перехідний період і кризова ситуація в країні вносять змін і в сам набір чинників підвищення продуктивності праці, в її пріоритети. Продуктивність праці при всіх формах власності перебуває під значним впливом зростання технічної озброєності, енергоозброєності тощо.

Підбиваючи деякі підсумки, треба підкреслити, що регіональними чинниками треба ефективно управляти зараз, у період розробки програми соціально-економічної трансформації господарства області. Інакше формування ринку праці в регіоні триватиме на довгі роки.

Література:

1. Бражко О. В. Сучасний стан розвитку ринку праці на регіональному рівні / О. В. Бражко // Держава та регіони. – 2008. – № 4. – С. 47–53 (Серія “Державне управління”).
2. Завіновська Г. Т. Економіка праці / Г. Т. Завіновська. – К. : КНЕУ, 2000. – 200 с.
3. Лібанова Е.М. Ринок праці : навч. посіб. / Е. М. Лібанова. – К., 2003. – 224 с.
4. Лісогор Л. Формування ринку праці в Україні : монографія / Л. Лісогор. – К. : Ін-т економіки НАНУ, 2003. – 296 с.
5. Петрова І. Л. Сегментація ринку праці: теорія і практика регулювання / І. Л. Петрова. – К. : Таксон, 1997. – 296 с.
6. Скуратівський В. А. Соціальна політика. – 2-е вид. доп. та перероб. : навч. посіб. для слухач., аспір., доктор. спеціал. “Державне управління” / В. А. Скуратівський, О. М. Палій, Е. М. Лібанова. – К. : Вид-во УАДУ, 2003. – 364 с.
7. Соціально-економічний механізм регулювання ринку праці та заробітної плати / [Д. П. Богиня, Г. Т. Куликов, В. М. Шамота та ін.]. – К. : НАН України ; Ін-т економіки, 2001. – 300 с.
8. Шульга Н. Н. Компоненты качества рабочей силы / Н. Н. Шульга : матеріали Першої міжнар. наук.-практ. конф. “Науковий потенціал світу – 2004”. – Дніпропетр. : Наука і освіта, 2004. – Т. 13. – С. 65–66.
9. Шклярський Ю. О. Соціально-економічні основи зайнятості населення України : навч. посіб. / Ю. О. Шклярський, Д. А. Розуменко. – К. : Університет “Україна”, 2009. – 346 с.